

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто загальне поняття стійкості, його види та зв'язок з антикризовим управлінням. Проаналізовано сутність категорії «стійкість» у теорії систем і визначено можливості застосування цього терміну стосовно підприємства.

The process of economic stability of enterprises using functional approaches. Have considered gradually the general notion of stability, his views and relationship with crisis management. Essence of category of «stability» is considered according to the theory of the systems and biological sciences and possibility of application of this term in relation to an enterprise is established.

Ключові слова: стійкість, стійкість системи, стійкість підприємства, ефективність діяльності підприємства.

Постановка проблеми. Процес успішного функціонування і розвитку промислового підприємства в умовах ринкової економіки залежить від рівня його економічної стійкості, тому останніми роками стійкий розвиток підприємства став одним із пріоритетних стратегічних завдань.

Перехідний період розвитку України як незалежної держави характеризується трансформаційними перетвореннями економічної системи [1]. Цю особливість економічної ситуації ускладнює теперішня світова економічна та фінансова криза. Зовнішнє середовище підприємства всіх видів економічної діяльності й особливо машинобудування є нестабільним, важко передбачуваним і несприятливим, що призвело до різкого зменшення обсягів кредитування, уповільнення ділової активності, скорочення виробництва та загострення соціальних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджено теоретичні та практичні аспекти економічної стійкості підприємства у роботах В. Беренса, Ю. Бріггема, Дж.К. Ван Хорна, У. Оучі, Роберта, Н. Холта, Е. Хелферта, Р. Фатхутдинова, А. Севастьянова, Г. Станслера, І. Омельченка, В. Семенова, А. Кузнецова, Л. Мельника, О. Кузьміна, В. Василенка, О. Ареф'євої, Д. Городинської, Ю. Сімеха, С. Тхора, В. Іванова, Н. Шандової, О. Раєвської, М. Афанасьєва, В. Пономаренко та ін. Ці дослідження стосуються здебільшого визначення категорії "економічна стійкість" та обґрунтування системи основних показників, що її характеризують. Огляд останніх досліджень з проблеми економічної стійкості дає змогу трактувати цю економічну категорію як стан підприємства, за якого воно є внутрішньо стабільним та здатним своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища, щоб не лише зберегти і сформувати чинники, які забезпечують його рівновагу, а й сприяти його подальшому розвитку. Однак, процес управління економічною стійкістю через реалізацію загальних функцій менеджменту таконкретних практичних технологій її забезпечення у цих роботах не набув детального дослідження.

Мета роботи – визначити сутність та зміст категорії «економічна стійкість підприємства» на основі розмежування понять рівноваги, стійкого функціонування, стійкого росту і розвитку економічної системи. Для уточнення категорії «стійкість системи» та можливості застосування цього поняття стосовно суб'єктів господарювання слід звернутись до положень теорії систем та синергетики. Відповідно розглядатимемо підприємство як складну відкриту динамічну систему, що складається із певної сукупності підсистем, тісно взаємопов'язаних між собою, внаслідок їхньої злагодженої взаємодії виникає синергійний ефект. Для досягнення визначених цілей необхідно виконати такі завдання: провести аналіз існуючих підходів до розгляду поняття «економічної стійкості», здійснити інтерпретацію категорій теорії систем та біологічних наук стосовно суб'єктів господарювання, сформулювати визначення «стійкості функціонування» та «стійкого розвитку підприємства» з урахуванням категоріями «стан», «поведінка», «розвиток системи».

Виклад основного матеріалу: Наука містить велику кількість формалізацій визначення «стійкості», які залежать від специфіки конкретної системи та використовуються під час аналізу поведінки системи. У зв'язку з цим у різних галузях науки теорія стійкості оформилася в самостійний розділ науки зі своїм інструментарієм дослідження. Термін «стійкість» в економіку був запозичений із математики та фізики, де він також зазнавав постійних змін (теорії Ляпунова, Пуанкаре, Лагранжа). У математичних науках виділяють різні типи стійкості: статична, динамічна; структурна і результуюча стійкість траєкторії; стійкість за початковим положенням; стійкість до зовнішніх збурень; стійкість інваріантної множини; стійкість аттрактора, або асимптотична стійкість тощо. Застосувати перераховані типи стійкості щодо підприємства буде неможливо, оскільки це є складною системою, яка складається з багатьох різномірних елементів та зв'язків і для якої характерні поліфункціональність, багатоваріантність розвитку, полікритеріальність під час оцінювання її властивостей та характеристик. Тому застосувати стандартні методи дослідження й забезпечення стійкості фізико-математичних наук в економіці фактично неможливо, або такі завдання надзвичайно складно виконати на практиці.

Управління економічною стійкістю підприємства становить циклічний процес, який складається з послідовних етапів, на кожному з яких реалізуються загальні функції менеджменту, формуються відповідні методи управління економічною стійкістю, методи менеджменту перетворюються у конкретні управлінські рішення.

Розглянемо докладніше перший етап управління економічною стійкістю підприємства, а саме

реалізацію загальних функцій менеджменту. Схематично його можна зобразити таким чином (рис. 1).

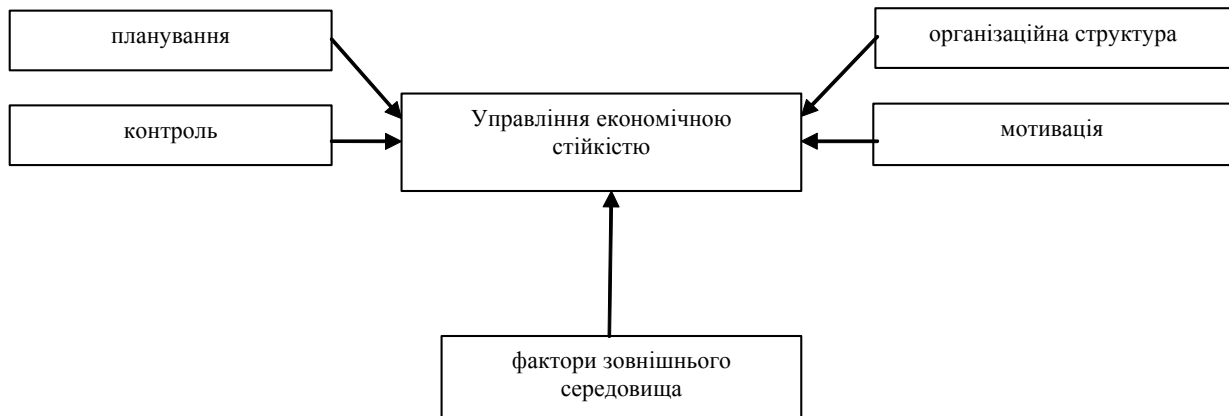

Рис. 1. Загальна схема управління економічною стійкістю підприємств

«Стійкість підприємства» – це динамічне, комплексне, складне і багатогранне поняття. Залежно від специфіки конкретної системи воно має багато підходів до визначення та охоплює широке коло об'єктів. Вперше термін «економічна стійкість» був вжитий при розгляді проблем обмеженості природних ресурсів, які спровокували виникнення енергетичних криз 1973 та 1979 років. Метою концепції економічної стійкості було забезпечення стабільного розвитку світового господарства на основі економічнішого і раціональнішого використання ресурсів. Згодом вона була відображена у теорії економічної безпеки держави – «ecosestate» («economic security of state»). Економічну стійкість держави можна забезпечити лише за економічної стійкості її компонентів (територій, галузей економіки, підприємств).

Проаналізувавши існуючі наукові праці, можна відокремити чотири основні підходи до розгляду поняття «економічна стійкість», що існують сьогодні в економічній науці. Перший підхід передбачає застосування терміну «Steady state» (стійкий стан, стан стаціонарної стійкості), який був введений Р.Солоу і відображає умови динамічної рівноваги економічної системи. В. Ячменьова вважає: «...стійкість у загальному вигляді зумовлена можливостями внутрішніх енергоматеріальних сил елементів організації, які здатні підтримувати її в межах характерної для неї рівноваги і які відповідно дають можливість організації зберігати структуру і виконувати свої функції стійко, надійно у змінних умовах середовища» [3]. Багато науковців, зокрема С. Анохін, І. Бланк, А. Загорюлькін, Б. Колас, О. Колодізев, К. Нужний, В. Рошчін, Ю. Сімех, В. Сумин та ін. звертаються до поняття стійкого стану, рівноваги під час дослідження «економічної стійкості» [3–5]. Проте, слід зазначити, що термін «стійкість» характеризує процес, пов'язаний із рівновагою, але не є тотожним їй. Другого підходу щодо розгляду проблеми стійкості промислового підприємства дотримується сьогодні більшість західних науковців. Російські та українські економісти-дослідники, такі як В.Дергачьова, Д. Ковальов і Т. Сухорукова З. Коробкова [4], Є. Коротков, А. Шеремет, Ю. Масленко та Н. Кульбака [3], І. Недін економічну стійкість підприємств ототожнюють з його фінансовим станом.

Існуючі підходи до розгляду «економічної стійкості функціонування та розвитку підприємства» в економічній науці:

- Розгляд стійкості із застосуванням терміну «Steady state» (стійкий стан), який відображає умови динамічної рівноваги економічної системи.
- Розгляд проблеми стійкості промислового підприємства з точки зору його фінансової стійкості, уникнення банкрутства і забезпечення конкурентоспроможності.
- Розгляд проблеми стійкості відповідно до положень концепції «стійкого розвитку» («sustainable development»).
- Використання як основи концепції стійкого економічного зростання (sustained positive economic growth), що характеризує динамічну рівновагу економічної системи і її ефективний розвиток.

В даний час не існує чіткої класифікації видів стійкості. Проте, з позицій системного підходу для підприємства можна розглядати наступні види:

- стійкість зовнішніх зв'язків;
- соціально-психологічну стійкість;
- фінансову стійкість;
- екологічну стійкість;
- економічну стійкість;
- стійкість роботи персоналу;
- комунікаційну стійкість;
- інноваційну стійкість;

- структурну стійкість і т.п.

Якщо навіть поверхово оцінити тільки наведені види стійкості, то можна з упевненістю сказати, що усі вони впливають на можливість організації її результативність.

Взагалі, корисно і вчасно буде згадати про те, що собою являє стійкість в уявленні різних дослідників. «Поняття рівноваги» і пов'язане з ним поняття стійкості відіграють важливу евристичну роль у вивченні динамічно розвинутих систем, виступаючи в якості однієї з умовних точок відліку. Проблема полягає лише в тім, що на основі цих понять не можна побудувати цілісного пояснення процесів у відповідних системах.

Щоб сформулювати поняття «економічна стійкість підприємства», нами зроблений аналіз складових цього терміна, в результаті чого виявлені наступні показники та узагальнені їх характеристики: система управління (підприємства), яка повинна забезпечити прийнятну ефективність у рамках дозволених відхилень, що можна характеризувати як стан рівноваги або стійкості. Стан рівноваги варто розуміти як незмінність деяких показників системи, наприклад: обсягу постачань, прибутки і припустимі відхилення від їхніх заданих рівнів; економічна рівновага показує стан економічної системи ринку, який характеризується наявністю збалансованості, зрівноваженості двох різноспрямованих факторів (наприклад – витрати і дохід, попит та пропозиція). Рівновага може бути нестійкою – короткочасною, і стійкою – тривалою. Під стійкістю розуміється здатність економічної системи, що потрапила у несприятливе відхилення за межі її припустимого значення, повернутися у стан рівноваги за рахунок власних та позичених ресурсів. Оскільки стійка діяльність підприємства залежить від внутрішніх можливостей ефективно використовувати всі наявні в його розпорядженні ресурси, то варто з'ясувати, що ж розуміється під економічними ресурсами. Під економічними ресурсами розуміються всі природні, людські і вироблені людиною ресурси, що використовуються для виробництва товарів і послуг.

Економічні результати діяльності будь-якої організації зазнають коливань і залежать від багатьох факторів. Це призводить до того, що більшість організацій проходять стадії підйому і спаду, а багато з них опиняються в кризовій ситуації і наближаються або стають банкрутами. Економічна кризова ситуація – це раптове (незаплановане) настання обмеженої чи припинення результативної (ефективної) діяльності підприємств з важко прогнозованими наслідками її подальшого функціонування і розвитку. Важливість антикризового управління зумовлюється наступними чинниками: його головною метою є забезпечення тривалого положення на ринку і стабільно стійких фінансів фірми при будь-якій економічній і політичній ситуації в країні. В сучасних умовах економічної і соціально-політичної нестабільності в Україні ймовірність банкрутств різко підвищується. Проте, для подолання кризової ситуації підприємств може використовуватись ряд способів (методів, шляхів виходу із банкрутства і фінансового оздоровлення), що апробовані на практиці. Ці способи і методи відображаються в антикризовій програмі фірми, яку розробляють висококваліфіковані спеціалісти (експерти). Необхідно підкреслити, що антикризова програма використовується як для санації фірм-банкрутів, так і для покращання фінансового стану і виходу із кризи фірм, що знаходяться на межі банкрутства. Тож враховуючи вищенаведене, спектр заходів, спрямованих на активізацію об'єктивно існуючих антикризових механізмів впливу на стійкість підприємства повинен бути спрямований на вдосконалення внутрішніх методик аналізу і прогнозування стійкості як особливо важливої складової системи.

Висновки. Таким чином, управління економічною стійкістю підприємств можна розглядати як процесний вплив на розширений та стійкий економічний ріст в перспективі з врахуванням рухливості зовнішнього середовища, а також можливості системи до швидкої адаптації. Але подальших досліджень потребує проблема зв'язку стійкості підприємства з антикризовим управлінням.

Література

1. Мельник Л.Г. Основи стійкого розвитку : [навч. посібник для післядипломної освіти] / Мельник Л.Г. – Суми : Університетська книга 2006. – 366 с.
2. Шандова Н.В. Оцінка загальної стійкості розвитку промислового підприємства / Н.В. Шандова // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9. – С. 169–173.
3. Джулай В.О. Антикризове управління в банківському секторі економіки України / В.О. Джулай // Регіональна економіка. – 2008. – № 3. – С. 65–70.
4. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи її забезпечення / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городячнська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 8. – С. 83–90.
5. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/341056.html>
6. <http://referatu.net.ua/referats/1472/38459>

Надійшла 17.09.2011